

Den spanske, surrealistiske maleren Salvador Dalí var neppe riktig på en flekk, men hans galskap skapte genial kunst.

Gal eller genial

Må man være gal for å være genial?
Det er i hvert fall ting som tyder på at det hjelper.

Tekst Kari Gjæver Pedersen

ALLEREDE 360 ÅR før Kristus skrev Aristoteles: "Hvorfor har alle som er blitt fremstående i filosofi, politikk, poesi eller kunst et melankolsk temperament, og enkelte av dem i en slik grad at de er rammet av sykdommer forårsaket av den sorte gallen?"

Og det er bare å ramse opp: da Vinci, Tesla, Einstein, Van Gogh, Picasso, Dali, Hemingway, Munch, Hamsun. Svært mange av våre største tenkere og kunstnere bryter ikke bare med sin samtids forventninger til hva som kjennetegner et alminnelig liv og en akseptert oppførsel, men de har også i mange tilfeller hatt

psykiatriske diagnoser i kortere eller lengre perioder. Så ofte har det skjedd, at forskere har lurt på om det ene er en forutsetning for det andre.

KLOK GALSKAP. Innenfor kunsten har man gjerne snakket om sin nervøsitet, uro og sensibilitet, og kunstnerne selv har sett på denne psykiske tanderheten som nødvendig for å være skapende. Van Gogh skar, som kjent, av seg deler av det ene øret etter en konflikt med Gauguin. Det kan jo virke som en underlig ting å gjøre, men sett i lys av at hans første tanke var å drepe Gauguin, var det definitivt en

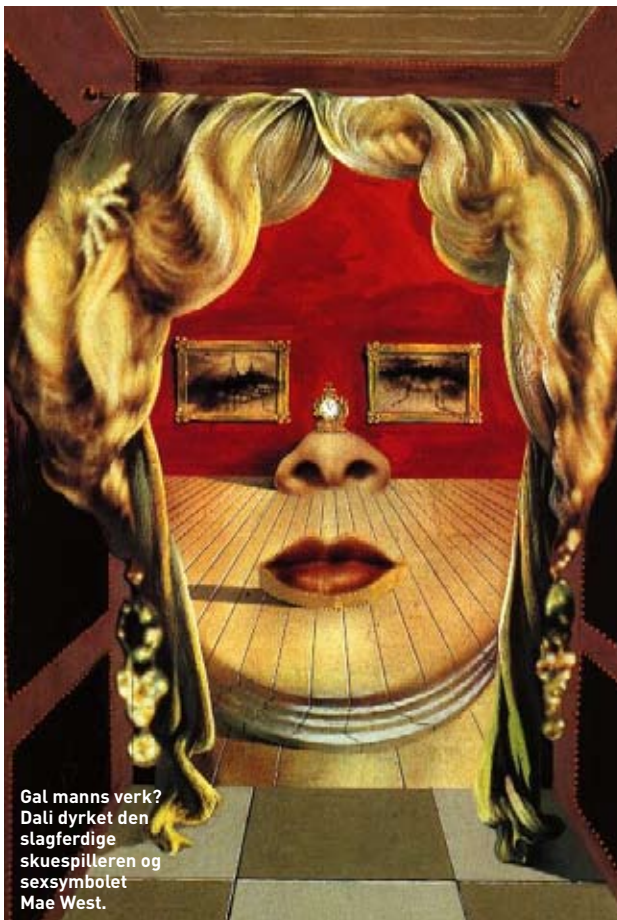
Shutterstock

NORMAL 1

■ Hva som er "normalt" i dag, defineres av normalfordelingskurven, skapt av matematikeren Gauss og statistikeren Galton. I følge den er det aller mest normale å være gjennomsnittlig. Men det sier seg selv at skal man skape noe spektakulært, kan man ikke befinne seg på normalitetskurven på alle områder.

klok avgjørelse. Uansett. Han havnet til slutt på asylet i Saint-Remy i Frankrike etter et sammenbrudd i 1888. Der led han av dype depresjoner og begikk i 1890 selvmord ved å skyte seg i magen.

Edvard Munch ble akutt psykotisk i København i 1908, mye på grunn av alkohol, men det lå andre ting i bunnen. Seks år tidligere, i 1902, hadde han i et anfall av sjalusi og forvirring skutt av seg sin venstre langfinger. Han mente selv at hans svake helse og nervøse temperament var en forutsetning for hans skapende evner: "Sykdom, galskap og død var de engler som stod vakt ved ▶

Gal manns verk?
Dali dyrket den slagferdige skuespilleren og sexsymbolet Mae West.

Xxxx

Psykiateren Felix Post fant ut at kun 10% av forfattere var uten psykiatriske symptomer. Hamsun var ikke én av dem.

Scapix

Var Jacko wacko? Eller var han bare et misforstått musikalsk geni?

Scapix

Van Gogh led av dype depresjoner og endte med å ta livet av seg.

Wikimedia Commons

“Kunstnere og forfattere er markant overrepresentert når det gjelder psykiske lidelser.”

min vugge, og har fulgt meg gjennom livet”, skal han ha sagt til sin huslege. Og føye for sikkerhets skyld til: “Jeg ønsker å beholde disse lidelser. Tar De dem bort, knekker De også min kunst.”

TVANGSTANKER OG DIAGNOSER. Men også store tenkere har hatt psykiske vansker. Nikolas Tesla var serbisk-amerikansk fysiker, og fant blant annet opp vekselstrømmotoren, lysrøret og radioen. Den fysiske enheten for et magnetfelts styrke er oppkalt etter ham. Tesla led av tvangstanker og prøvde å få kontakt med Mars. Når han spiste ute, polerte han sølvtøyet med en

NORMAL 2

Den amerikanske sosialantropologen Margaret Mead påviste at normene for seksualitet, kjønnsroller og barneoppdragelse varierte sterkt fra sted til sted. Et tabu ett sted i verden, kan være normaliteten i en annen. Normalitetsbegrepet er også i konstant forandring.

haug servietter. Og ellers fryktet han kvinner med perler i ørene, og gikk tre ganger rundt et hus før han gikk inn.

Også Hamsun ville nok fått en diagnose i dag. Han var en svært komplisert personlighet både for seg selv og sine nærmeste, og slet med seg selv og sin “guddommelige galskap”, som han kalte forfatterskapet sitt. Og det er udiskutabelt at den svenske dramatiker August Strindberg hadde psykiske lidelser. Ibsen, derimot, ble av psykologen Lange-Eichbaum utropt til “ett av de få friske genier”, men i en nyere studie konkluderer den anerkjente, britiske psykiateren Felix Post

med at den samme Ibsen tilhører gruppen av alvorlig psykisk forstyrrede europeiske forfattere.

LYRIKERE MED LIDELSER. Både kunsten og psykologien var og er opptatt av det ubevisste, av menneskets dypeste beveggrunner, av det skjulte, og for mange av kunstnerne var utforskning av det indre sjelsliv et erklært mål for arbeidet deres.

Den tyske psykiateren Max Ernst ga i 1923 ut et verk om, og med bilder laget av, schizofrene. Det ble nøye studert av modernismens og surrealistenes forgrunnsfigurer. Både André Breton, Salvador Dalí, Picasso,

Wikimedia Commons

Freud mente at Leonardo da Vinci hadde psykiske vansker gjennom store deler av livet.

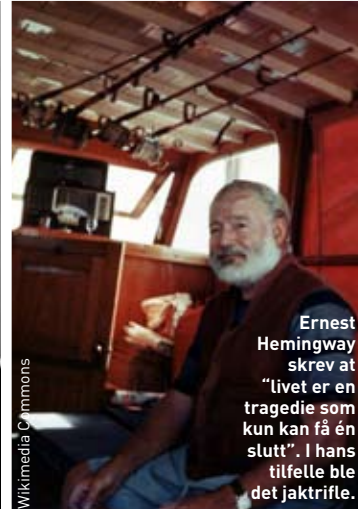

Scampix

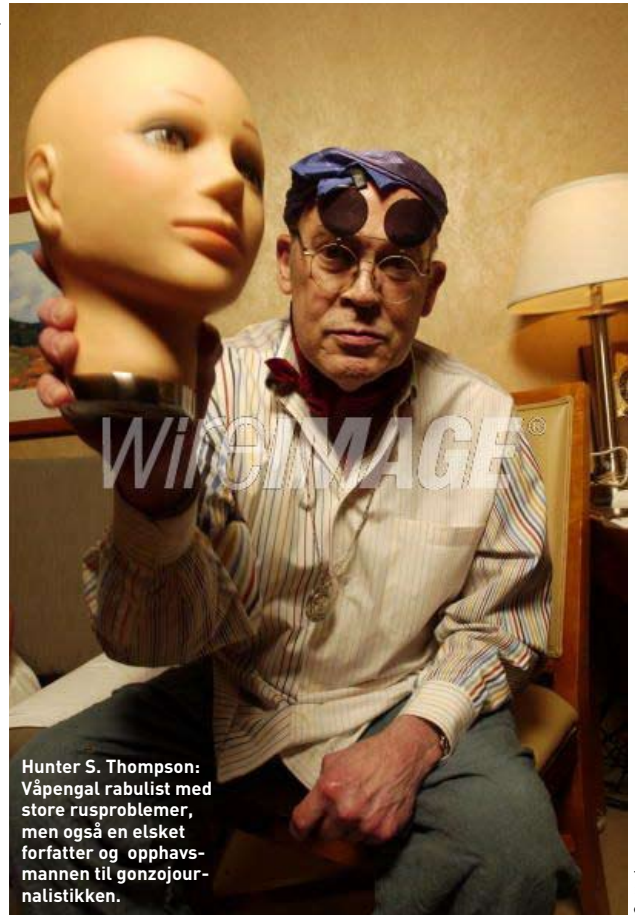
Getty Images

Rapperen Ol' Dirty Bastard omsatte galskap og blandingsmisbruk i stor kunst.

Wikimedia Commons

Ernest Hemingway skrev at "livet er en tragedie som kun kan få én slutt". I hans tilfelle ble det jaktrifle.

Getty Images

Hunter S. Thompson: Våpengal rabulist med store rusproblemer, men også en elsket forfatter og opphavsmannen til gonzojournalistikken.

“Hamsund slet med sin ‘guddommelige galskap’, som han kalte forfatterskapet sitt.”

Paul Klee og medlemmer av Cobra-gruppen – som Axel Jorn, ble svært inspirert.

Freud gjorde gjennom årene en rekke tolkninger av kunstnere, noen av dem ganske spekulative. Blant annet analyserte han Leonardo da Vincis etterlatte notater og kom frem til at han hadde psykiske vansker gjennom store deler av livet.

Og det forskes stadig. Den “arkeologiske utgravningen” av menneskets indre rom er så vidt påbegynt. Statistiske studier fra siste halvdel av 1900-tallet viser at kunstnere og forfattere er markant overrepresentert når det gjelder

psykiske lidelser. Lyrikerne leder. Felix Post fant i 1994 ut at kun 10% av forfatterne og 29% av kunstnerne han undersøkte var uten psykiatriske symptomer av betydning.

Emil Zola (1840-1902) lot seg undersøke av i alt 20 psykiatere over et helt år, og alle konkluderte med at geniet hans hadde opphav i de nevrotiske elementene i temperamentet hans. Den store engelske romantikeren Lord Byron ansees i dag sannsynligvis å ha vært manisk-depressiv. Men selv om den psykotiske tilstanden kan ligne på den skapende kreative prosessen,

KREATIVE GENIER

■ En lang rekke forsøk viser at høy intelligens gjør det lettere å bearbeide store mengder informasjon. Mennesker med lav latent hemning kombinert med høy intelligens, vil kunne oppnå ekstraordinære resultater fordi de klarer å håndtere informasjonsstrømmen bedre.

er få kreative i selve sykdomsfasen. Kreativiteten kommer i friske perioder eller i overgangsperiodene.

KREATIVE GENIER. Muligens står man foran et viktig gjennombrudd i forståelsen av forbindelsen mellom genialitet og galskap. Det kalles “latent hemning” og er knyttet til hvordan hjernen henter inn informasjon, og hvor mye den henter av gangen. De kreative geniene har høy intelligens og innhenter mye informasjon. ■